

PRELIMINARII LA ORGANIZAREA MUZEULUI DE ARTĂ POPULARĂ AL R. S. ROMÂNIA

DR. TANCRED BĂNĂȚEANU, MIRCEA DUMITRESCU

În urma cercetării documentelor aflate la Arhivele Statului din București, privitoare la începuturile organizării unor colecții de artă populară, s-a putut ajunge la unele concluzii care vin să completeze studiile făcute pînă acum în direcția elucidării problemelor legate de istoricul Muzeului de artă populară al Republicii Socialiste România.

În anul 1864 este reorganizat Muzeul de Antichități, rod al activității entuziaste a unor oameni de mare cultură, pionieri ai arheologiei românești. În actele din 1871 privitoare la acest muzeu, întîlnim primele mențiuni despre strîngerea, este adevărat mai mult sporadică la început, a unor obiecte de artă populară, care intrau într-o colecție de stat.

Urmînd să revenim, mai jos, asupra activității Muzeului de Antichități în domeniul ce ne interesează, ne oprim asupra Muzeului Papazoglu, în care obiectele de artă populară aveau o pondere însemnată și în legătură cu care datele de care dispunem sînt mai vechi.

Înființat în anul 1865, acest muzeu cuprinde, pe lîngă obiecte de interes etnografic, și materiale arheologice, minerale, plante. Colecția colonelului Papazoglu era împărțită în douăzeci de teme: una dintre ele, cea intitulată „Diferite rarități de manufacturi și țesături din România” cuprinde 35 obiecte, printre care: obiecte de lemn, port, instrumente muzicale etc. Este adevărat că în această categorie mai intrau și piese fără nici o legătură cu titlul enunțat¹.

Foarte actuale sînt însă motivele care l-au determinat pe colonelul Papazoglu să organizeze colecția de care ne ocupăm. Astfel el arată lîmpede că trebuie dusă o acțiune energică de achiziționare a obiectelor cu valoare artistică produse de meșterii populari, cît și a acelor de interes arheologic pentru a le feri de străinii care căutau să le scoată din țară. Un alt motiv, de mare valoare științifică, este și acela că o colecție bogată, cu obiecte strînse din toate regiunile țării, poate fi un material documentar de prima mîină pentru combaterea unor teorii greșite privind originea poporului român². Această teză, expusă la numai 5 ani după Unirea Principatelor, cînd ideea originii poporului nostru și a continuității sale pe aceste meleaguri pătrundeau în conștiința unor mase tot mai largi, este, poate, lucrul cel mai valoros pe care Papazoglu l-a lăsat urmașilor.

Revenind la Muzeul Național de Antichități menționăm că în anul 1871 am găsit primele mențiuni despre obiecte de artă populară încorporate colecțiilor sale. Astfel, la 22 februarie 1871, Sofia Mavrodin donează 3 prosoape acestui muzeu³.

Integrarea în colecțiile muzeului a unor obiecte de interes etnografic demonstrează o dată în plus viziunea justă asupra raportului istorie-etnografie, ca și importanța care se dădea acestuia din urmă în rezolvarea unor probleme legate de originea și continuitatea poporului nostru.

Acțiunea de colecționare a unor obiecte de artă populară, ca și interesul manifestat de oamenii de cultură ai vremii conduc în 1875 la elaborarea cunoscutului decret semnat de ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice de atunci Titu Maiorescu. Avînd în vedere importanța momentului pentru istoricul muzeografiei etnografice românești, considerăm că nu este lipsită de interes prezentarea acestui decret, aflat în Fondul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar nr. 2846/1875, fila 96.

Se va înființa la Muzeul Național din București, se spune în decret, o secție deosebită în care să se expună lucrările de artă textilă făcute în țară: îmbrăcăminte, covoare, pinzării, postavuri etc.

Obiectele de îmbrăcăminte se vor așeza după districte, așa încît să formeze o expoziție completă și permanentă a porturilor române în deosebite părți ale țării.

Preocuparea legiuitorului nu se oprește însă aici: în același dosar, la fila 97, există o decizie în care se arată că „de procurarea obiectelor de artă textilă ce vor fi expuse în noua secție vor fi însărcinați: primarul din Curtea de Argeș, judecătorul de pace din Drăgășani, și cuvioasa maică stăriță a Mănăstirii Horezu”. Fiecare urma să primească cîte 330 franci pentru a da să se lucreze obiectele cerute.

¹ Date suplimentare se pot obține consultînd lucrarea „Muzeul Papazoglu”, București, 1964.

² „Muzeul Papazoglu”, București, 1964, p. 5.

³ Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar nr. 849/1871, fila 8.

Directorul Muzeului Național de Antichități este invitat ca de urgență să elibereze o sală pentru expunerea obiectelor din noua secție⁴.

Cercetînd în continuare Fondul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, am găsit în dosarul nr. 3170/1876, fila 15, inventarul de obiecte al noii secțiuni, la înființare:

1) din Drăgășani (Vilcea) — o ie scurtă cu fluturi; o fetă cusută cu păuni roșii și cu fluturi; un șorț;

2) din Curtea de Argeș — două cămași țărănești mari cusute cu fluturi și păuni; două covoare (scoarțe) de lînă cu flori;

3) din Horez — o cămașă mare bărbătească cusută cu mătase pe la gît și mineci; un șorț cu fir de lînă; un șorț de lînă cu flori; o broboadă de bumbac cu borangic; o broboadă de mătase; o pereche de bete cusute în lînă; un covor de lînă cu flori.

În total, deci, 14 obiecte de port și scoarțe, care au constituit germenele actualei colecții de 10 500 obiecte de port și peste 1 200 scoarțe. Care a fost ritmul de creștere a secției înființată în 1875, dacă obiectele au fost expuse sau nu, deocamdată nu dispunem de informații. În fondul cercetat nu am mai găsit nici un document privitor la soarta lor pînă în anul 1901.

Acest lucru este perfect explicabil dacă ne gîndim la sistemul partidelor politice care asigurau conducerea României burghezo-moșierești. Schimbările dese de guvern, remanierea ministerială, venirea la putere a „adversarilor” politici, toate acestea făceau ca o inițiativă cu adevărat valoroasă să se piardă, sau să fie în mod intenționat trecută cu vederea. Perioada 1900—1906 este o perioadă de încercări, de inițiative care, toate, au condus la conturarea definitivă a Muzeului, în anul 1906.

Astfel, pentru perioada 1900—1903, considerăm că nu este lipsită de interes prezentarea pe scurt a Muzeului Th. Speranția. Dosarul 2154—1904, Fond Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, conține un material bogat privitor la întemeierea acestui muzeu.

În anul 1900, Th. Speranția adresează o cerere Ministerului sus-menționat în care arată că „*ținînd cont de dorința exprimată verbal de Dl. Ministru de a pune bazele unui muzeu etnografic, să se încuviințeze cererea de a se invita învățători ca să colecționeze „păpuși” care să reprezinte oameni din localitățile respective în portul de vară și de iarnă*”.

Aprobindu-se cererea, păpușile trebuiau să fie trimise direct lui Th. Speranția, însărcinat cu păstrarea lor la Ateneu.

În anul 1901 se primesc la Minister unele păpuși confecționate de copiii școlilor din Tulcea, care urmau să fie păstrate la Monetăria Statului. Cu expunerea lor în local a fost însărcinat tot Th. Speranția.

Că acest muzeu a funcționat este absolut sigur. Cînd facem această afirmație ne gîndim la actele cuprinse în dosarul 1110/1901, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, fila 89. Este vorba de o adresă a lui Speranția către Minister, prin care solicită aprobarea încasării unei taxe la intrare.

Referindu-ne în continuare la modul de organizare a colecțiilor Muzeului etnografic Th. Speranția (aceasta este titulatura din antet) constatăm următoarele: în colecții intrau multe obiecte fără nici o valoare etnografică (astfel, dintre achizițiile anului 1901 notăm⁵: 1 păpușă țară, 1 păpușă țarină, 1 păpușă Napoleon), iar sistemul de organizare a colecțiilor este cel puțin ciudat. În anul 1901 în localul Monetăriei Statului se mută și Muzeul pedagogic, care va funcționa în continuare ca o secție a celui etnografic⁶. Oricum ar fi, inițiativa creării Muzeului etnografic rămîne valoroasă. În anul 1903, Muzeul Speranția se desființează pentru a face loc viitorului Muzeu de Arte Naționale la care începuse în mod intens să se lucreze încă din anul 1901. Astfel în dosarul nr. 574/1901, fila 7, se află o adresă a ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, Missir, către pictorul Juan Alpar care este însărcinat în mod concret cu înființarea unui Muzeu de Arte Naționale. În adresă se spune „...*Ministerul vă acordă suma de lei 3000 din care dvs. veți comanda stelaje în valoare de lei 1000, iar din rest veți cumpăra obiecte pentru muzeu. Aceste cumpărări vor cuprinde stofe, broderii, țesături, costume, covoare, scoarțe, precum și orice obiecte fabricate în țară avînd un caracter artistic bine determinat în gustul țării. Pentru obiecte ce nu veți putea procura, veți căuta desemnuri exacte după dinsele sau fotografii. Cu deosebire trebuie să fi colecționate acele modele și desemnuri care încep a dispărea, scopul muzeului fiind mai cu seamă de a conserva modelele artei noastre trecute spre a servi ca model pentru arta noastră viitoare. Aceste obiecte vor forma prima parte a Muzeului.*

A doua parte, o vor forma obiectele cu caracter artistic național produse în școlile noastre”.

Din cauza morții lui Juan Alpar, cu această acțiune este însărcinat pictorul Ipolit Strim-bulescu care a depus o activitate susținută, făcînd numeroase cercetări de teren. Obiectele achiziționate de el constituie nucleul colecțiilor viitorului Muzeu de Arte Naționale. În afara meri-tului cumpărării unor obiecte, pictorul Strim-bulescu a fost și un entuziast apărător al tradițiilor și obiceiurilor noastre populare.

⁴ Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar nr. 2846/1875, fila 286, adresa nr. 9083 din 31 oct. 1875.

⁵ Vezi dosarul 1110/1901, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, fila 17.

⁶ Idem, fila 21.

Din această perioadă (1901—1904) avem dovezi că în întreaga țară există un curent, printre preoți și învățători, pentru păstrarea portului strămoșesc. Ne vom mulțumi să ne oprim asupra unui fapt care ni se pare extrem de semnificativ: în arhiva Muzeului de artă populară, pachet I, dosar II, fila 39/1902, există un raport de teren semnat de Ipolit Strimulescu, adresat Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. Printre altele, relatează că, ajungând în comuna Calafindești, a aflat că preotul a interzis participarea la horă a femeilor care nu se îmbrăcau în port popular, reușind ca în scurt timp să stăvilească procesul de dispariție a portului⁷.

Având în vedere importanța activității depusă în anii 1902—1904 vom insista asupra modului în care se înțelegea selecționarea și achiziționarea obiectelor, ținând cont de faptul că Muzeul nu avea alt personal în afară de Strimulescu.

Astfel, în anul 1902 Spiru Haret a trimis o circulară revizorilor școlari prin care-i îndemna să strângă obiecte de artă populară. Considerăm necesar, având în vedere că această circulară reprezintă nu numai o dovadă a preocupărilor pentru crearea unui muzeu etnografic, ci și un plan de achiziții, dacă ne putem exprima astfel, să o cităm în întregime⁸.

„Precum vi s-a comunicat cu ocazia adunării dumneavoastră în București, veți pune în vedere tuturor învățătorilor din județul dumneavoastră ca în timpul conferințelor generale din anul acesta să adune obiecte pentru alcătuirea unui muzeu de artă națională.

Iată lista felurilor de obiecte ce trebuiesc adunate: 1. Cusături cu lină, cu arniciu, cu fir sau cu mătase; 2. Țesături în lină, cîneapă, borangic și bumbac; 3. Lucruri cioplite în lemn; 4. Vase de pămînt smălțuite sau nesmalțuite; 5. Oua de Paști.

Pe lângă obiecte se vor aduna și notițe despre diferite obiceiuri: a) Modul cum se vopsesc și se încondeiază ouăle; b) Chipul cum se făceau vopselele și cum se vopseau liniile; c) Însemnări asupra portului și obiceiurilor din partea locului, precum și deosebirea lor de portul și obiceiurile din localitățile vecine...“

Este limpede că acțiunea de constituire a unui Muzeu de Arte Naționale era privită cu multă seriozitate, în desăvîrșirea ei fiind antrenate păturile largi de intelectuali ai satelor.

Locul de plasare al obiectelor achiziționate era în fosta clădire a Monetăriei Statului de la Șosea, în care funcționa și Muzeul etnografic al lui Th. Speranția, care va fi desființat în anul 1903.

În decursul cercetărilor am găsit la Arhivele Statului, Fondul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar nr. 2158/1904, fila 1, un raport al cheltuielilor Muzeului de Arte Naționale din 1904.

Din analiza sa, ne putem da seama de obiectele asupra cărora își îndrepta atenția Strimulescu.

Astfel, din totalul de lei 1 300 s-au achiziționat următoarele:

— din Vilcea: o cămașă

— din Vrancea: 13 cămași, 4 ștergare, 4 broboade, 2 tipare de caș, o zavelcă, un talger, un ciomag, o cruce, o curea

— din Muscel: 9 cămași, 2 chilime, 3 fote, un valtrap, o furcă și mai multe petece

— din Bucovina: 14 ștergare, două covoare.

În perioada 1904—1906 se constată o încetare aproape completă a eforturilor depuse pentru constituirea Muzeului de Artă Națională.

Anul 1906 este un an hotărîtor pentru soarta noului muzeu: o dată cu venirea în postul de director al lui Al. Tzigara-Samurcaș în locul lui Ipolit Strimulescu, la 17 iulie 1906, acțiunile de achiziționare se accentuează și cîștigă în amploare.

Colecția Muzeului Etnografic, de Artă Națională, Artă Decorativă și Artă Industrială cuprindea în 1906 obiecte de artă populară. În arhiva Muzeului de Artă Populară al R. S. România există procesul-verbal de predare-primire, încheiat în noiembrie 1906 între I. Strimulescu și Tzigara-Samurcaș.

Obiectele erau împărțite în șapte secțiuni:

1. secția de obiecte textile, cuprinzînd 928 piese. Însă, în componența acestei secțiuni intrau obiecte care astăzi formează colecții separate. Astfel, notăm 551 obiecte de port, 16 ștergare, 6 piese de mobilier, un patrafir și mostre; 2. secția ceramică, cuprinzînd un total de 99 obiecte; 3. secția obiecte de lemn, în care intrau 45 piese; 4. secția obiecte de piele și sticlă — 12 pieptare, cojoace, chimirașe, 10 șiruri de mărgelile de sticlă; 5. secția varia, care cuprindea printre altele: 377 ouă încondeiate, 6 cornuri pentru praf de pușcă, 2 căldări de aramă, candelă, opaițe; 6. secția obiecte de gips: icoane de gips și ornamente de la Biserica Stavropoleos; 7. secția documente grafice.

Ne oprim cu studiul asupra istoricului Muzeului de artă populară la anul 1906. Din acest an, activitatea depusă pentru colecționarea și expunerea obiectelor de artă populară este în general cunoscută și ușor de urmărit.

⁷ Despre activitatea cadrelor didactice în culegerea obiectelor de cultură populară la începutul secolului al XX-lea avem și alte informații. A se vedea în acest sens, Ion Chelcea, *Muzeografia etnografică în Moldova. Preocupări și realizări*, în „Muzeul Satului”, Anuar, 1966, p. 179—182.

⁸ *Raport asupra activității Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice*, Anexe, p. 223, București, 1903.